

11. BÖLÜM MÜZE YAPILARI VE TÜRLERİ

EĞİTİM AMAÇLARI İÇİN
İBRAHİM İPŞİNE, SİPAHİ

Bugün ülkemizde Kültür, Savunma, Ulaştırma ve Sağlık Bakanlıklarına bağlı müzeler, Büyük Millet Meclisi'ne bağlı Saraylar, Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı müzeler, belediye müzeleri ve bazı özel müzeler olmak üzere çok sayıda müze bulunmaktadır. Bu müzeler:

Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzeleri

Sanat ve Modern Sanat Müzeleri

Güzel Sanatlar Müzesi

Saray Müzeler

Uzmanlık Müzeleri

Doğa Müzeler

Fen Bilimleri Müzesi

Devrim Müzeleri

Askeri Müzeler

Üniversite Müzeleri

Özel Müzeler

Açık Hava Müzeleri

Tarih Müzeleri

Teknoloji Müzeleri

Bölge Müzeleri şeklinde gruplandırılabilir. Ancak Avrupa ülkeleri ile karşılaştığımızda ülkemizdeki müze sayısının oldukça az olduğunu da kabul etmek gerekir.

Saray Müze Kavramı

Saray; hükümdar, padişah, kral ve devlet başkanlarının yaşadıkları ve çalıştıkları büyük yapılar olarak ifade edilmektedir. Önceleri monarşilerde ortaya çıkan saray uygulaması çağımızın gelişmiş devletlerinde ve ileri demokrasilerinde devlet başkanlarının ikametgâhları için de kullanılmaktadır.

Saray müzelerin oluşumlarına bakıldığında, hükümdarların kullandıkları yapıların günümüze adapte edilerek müze olarak kullanılması şeklinde gerçekleştiğini görüyoruz. Saraylarda en çok tercih edilen işlev yapının müze olarak kullanılmasıdır.

Türkiye’de saraylar sadece mimari yapılarıyla değil, duvar bezemeleri, resimleri ve eşyalarıyla yeterli yoğunlukta ilgi kaynağı olan otantik yapılardır¹⁵. İstanbul’un değişik yerlerinde bugün farklı amaçlarla kullanılan birçok saray bulunmaktadır. Bu saraylar uzun Osmanlı döneminin siyasal, tarihsel, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısını yansıtacak niteliklerle yüklüdür.

Saray müzeler, toplumda, önceki dönemlere ait doğru bilgilerin derlenip sunulmasında ve yorumlanmasında eğitici rol oynarlar.

Halkın geçmişe dönük yaşantıyı görerek öğrenebilmesi yanında, bu mekânlarda eğitim, dinlenme, eğlenme ve üretilen çeşitli malzemeyi satın almaya yönelik etkinlikleri de üstlenirler.

Saray müzeler, belirtilen bu amaçlar doğrultusunda sahip oldukları kültürel mirası korumak, yaşatmak ve çağdaş normlarda halka ulaştırmak suretiyle yaşayan bir dokuya kavuşurlar.

Yurt Dışındaki Saray Müzelerden Örnekler

Saray müzeler, inşa ve kullanımlarında farklılıklar görülse de, toplumun hizmetinde olan yapılardır. Bugün Avrupa ve Rusya'da eskiden saray olup, günümüzde saray müze olarak kullanılan yapılardan en bilinenleri; Paris'te bulunan Louvre ve Versailles; İngiltere'de Buckingham, Blenheim, Hampton Court ve Hatfield Sarayları ile Rusya'da Kremlin Sarayıdır18.

Versailles Sarayı

Yapılış aşamasında hazineyi tükettiğinden 1679 yılında inşaatı durdurulan Versailles Sarayı, Louis Levau ve J. Hardebouin Mansard tarafından 1682'de tamamlanabilmiştir. Fransız Cumhurbaşkanı Sarayı olarak kullanılan Elysee Binaları ise 1718 yılında Evreux Kontu için yapılmıştır. Bir dönem Napolyon tarafından da sahip çıkılan Versailles Sarayı 1873 yılında Kral Louis Philippe tarafından müzeye dönüştürülmüştür.

Louvre Sarayı

1204 yılında Kral Philippe Auguste zamanında, Paris'te bir şatonun yerine inşasına başlanmış, I. François, II. Henri, XIII. Louis ve XIV. Louis zamanlarında inşaata devam edilmiştir.

Louvre'da toplanan ilk koleksiyonlar Kral I. François zamanına kadar inmektedir. 1670 yılında XVI. Louis'in sarayı ve diğer saraylardan toplanan eserlerle müze kimliğine kavuşmuştur. Louvre Saray Müzesinde dünyanın en ilginç sanat eserleri, antika eşyalar, tablolar, vazolar yer almaktadır. Louvre tüm Avrupa ülkelerindeki saray müzelerin en modern öncüsü sayılmaktadır.

1973'den beri bir bölümü müze olarak kullanılan Louvre Sarayı'na konferans salonu, lokanta, giriş-çıkışlar ve teknik servis için gerekli alanları düzenlemek amacıyla 1981 yılından itibaren ek birimler yapılmaya başlanmıştır. Çağdaş müzecilik fonksiyonlarını verebilmek amacıyla yapılan bu ekler, Napolyon Avlusunda bir cam piramit altında ana müzeye bağlanmıştır. Çelik destekli 600 parça cam blok ile yapılan bu piramidin altında bulunan metro ağı ile büyük çoğunluğu Louvre Müzesini gezmeye gelen yabancı turistlerin yer altından müzeye ulaşımı sağlanmıştır.

Hampton Court Sarayı

İngiltere'nin Londra şehrinde 1525'li yıllarda VIII. Henry' in kaldığı saray olarak bilinir. Victoria dönemi bahçe ve mimari özelliği ile ünlüdür. Her yıl düzenlenen çiçek karnavalı, saray mutfağına ait yemeklerin yapıldığı restoranı ve müzik festivalleri ile ünlüdür.

Hatfield Sarayı

İngiltere'nin Londra şehrinde bulunan Hatfield Sarayı İtalyan Rönesans stili mobilyaları ile ünlüdür. Sarayın Hatfield kanadı 1497 yılında Elizabeth Banquets tarafından kızları için yaptırılmıştır. 1558 yılında senato ilk kez burada toplanmıştır. Yönetim odasında dünyaca ünlü resimleriyle tanınan bu saray düzenlediği özel aktivitelerle de ünlüdür. İngiltere'de Historic Houses Association'ın "görülmesi gereken tarihi yerler" listesinde de yer almaktadır.

Blenheim Sarayı

İngiltere’de Oxford şehrinde Dük Marlborough Sarayı olarak yapılmıştır. Dük Marlborough Fransızlarla yaptığı Blenheim Savaşını kazandıktan sonra 1704 yılında John Vanbrugh’ta 200 dönümlük alanda barok stil ve bahçe düzeninde bu sarayı yaptırmıştır.

Sarayda 24 saat açık duran “Okul Danışma Ofisi” bulunmaktadır. 1982 yılında dünya mirasına eğitim alanındaki katkılarından dolayı ödül almıştır.

Buckingham Sarayı

Londra’da kraliyet ailesinin asırlarca ikamet ettiği Buckingham Sarayı 1705 yılında Buckingham ve Normandy Dükü olan John Sheffield için yapılmıştır. Sarayda kraliyet ailesinin yaşamları boyunca kullandığı ve halen kullanmakta olduğu eşyalar sergilenmektedir²³. Yine bu sarayda ikamet edenlere ait nadide elmas ve yakut taşlarla süslü taçlar, takılar ve asalar London Castle Müzesinde sergilenmektedir.

Kremlin Sarayı

Rusya'da Petro zamanına kadar arların ikametgâhı olarak kullanılan Kremlin Sarayı 1955 yılında halka açılmıştır. Kremlin'e Max ve Kazakov tarafından yüzyıllarca önce yapılan hükümet binaları halen Bakanlar Kurulu binası olarak kullanılmaktadır. Aynı komplekste arların eşyaları ve hazinesi de korunmaktadır.

Hofburg İmparatorluk Sarayı

Avusturya'nın Viyana şehrindeki tarihi saraydır. Başta Habsburg hanedanlığı olmak üzere Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun birçok önemli kişisine ve hanedanına ev sahipliği yapmıştır. Hofburg Sarayı daha çok kışlık malikane olarak kullanılırken Schönbrunn Sarayı yazlık olarak tercih edilmiştir. Sarayda 4.659.852 tane tarihi eser vardır. Fransız Kraliçelerinden Marie Antoinette Hofburg Sarayı'nda dünyaya gelmiştir. Bu saray 1654 yılında yaptırılmıştır.

Kent Muzeleri

Kent kimliğini ve kentlilik bilincini geliştiren, kentte yaşayan farklı etnik, dinsel, kültürel, toplumsal gruplar arasında karşılıklı anlayış, karşılıklı saygı ve ortak yaşam kültürünü güçlendiren, bir sivil platform oluşturarak kentlilerin kentteki tarih mirasını korumasnda aktif bir rol oynayan, kentin sorunlarına çözüm bulma kapasitesini artıran ve demokratik bir biçimde tartışıp belirlenmiş kentsel gelişme perspektiflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan, kentin bir bütün olarak ve derinliğine tanıtımına yardımcı olan, uzmanlaşmış iletişim, eğitim, koruma ve kültür merkezleri olarak kent muzeleri ne çıkıyorlar. Dünyanın çeşitli kentlerindeki “kent tarihi muzesi,” “kent muzesi,” “belediye muzesi,” “kentsel gelişme muzesi,” “tarih muzesi” gibi adlarla anılan bu muzeler, kuşkusuz bir kentten ötekine farklı birçok özelliğe sahiptirler. Ancak, kent muzeleri, genellikle, örgütledikleri sergilere ek olarak, oluşturdukları arşiv ve kütüphaneler, sağladıkları araştırma olanaklarıyla, yaptıkları yayınlarla, düzenledikleri kurslar, konferanslar, kongreler, sinema, tiyatro gösterileri, şenlikler, kent turları ile yukarıda sayılan işlevlerini gerçekleştiren kuruluşlardır.

TÜRKİYE'DE SARAY MÜZELER

Yıldız Sarayı

Beşiktaş yokuşu üzerinde büyük bir koruyla çevrili yaklaşık 500.000 m² yüzölçümünden geniş bir alana yayılan Yıldız Sarayı ve bahçeleri Osmanlı'nın

Dolmabahçe Sarayı'ndan sonraki son kapsamlı yapılar topluluğunu oluşturmaktadır. Türk Saray yapıları içerisinde en son örneği oluşturan Yıldız Sarayı yüksek duvarlarla çevrili olup, ana mekânlar üç avlu etrafında sıralanmaktadır. Yıldız Sarayı ve çevresi Kanuni devrinden beri sürekli bir gelişme ve değişmeye maruz kalmış, II. Abdülhamid döneminde yönetim merkezi olması dolayısıyla bu gelişme ve değişim en yüksek noktaya ulaşmıştır²⁵.

Yıldız Sarayı Cumhuriyetin ilanından sonra uzun süre değişik kurumlar tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmış, 1978 yılında da Kültür Bakanlığına

devredilmiştir. 8 Mayıs 1978 yılında Kültür Bakanlığın tarafından Eski eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Yıldız Sarayı Müdürlüğü kurulmuş ve Yıldız Sarayı Müzesi oluşturulmuştur.

Topkapı Sarayı

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra ilk etapta Beyazıt'ta, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yere ahşap bir saray yaptırılmıştır. Sonraki dönemde ise, kayıtlarda koruluk veya zeytinlik olarak geçen Sarayburnu bölgesine yeni bir saray inşasına başlanmış, 1460 yılında başlayan inşaat ana hatlarıyla 1478 yılında tamamlanmıştır. Deniz tarafında tamir edilerek kullanılan Bizans surları, kara tarafında ise Fatih'in yaptırdığı Sultan Surları (Sur-i Sultani) ile şehirden izole edilmiş bu yapı, toplamda 700.000 m²'lik yüzölçümüyle bir saray kent konumundadır. İçinde çeşitli hizmet birimleri, idari birimleri ve yaşam alanları bulunduran saray, birbiri ardına sıralanan kapıları ve avluları ile fonksiyonelliğe dayalı gelişimini yaklaşık dört asır boyunca sürdürmüş, bu süre zarfında hem bir yaşam merkezi, hem yönetim merkezi hem de devlet yöneticilerinin yetiştirildiği bir eğitim merkezi olmuştur.

Sultan Abdülmecid'in (1839–1861) Dolmabahçe Sarayı'nı inşa ettirmesi ve 1856 yılından itibaren resmi ikametgâhı olarak kullanmaya başlamasıyla boşaltılan Topkapı Sarayı, o tarihten sonra da hazine ve kutsal emanetler ile birlikte çok değerli el yazması eserler ve arşiv belgelerini içerisinde barındırmaya devam etmiş ve önemini hiçbir zaman tamamen kaybetmemiştir.

Topkapı Sarayı'nın ilk defa, adeta bir müzeymiş gibi ziyarete açılması Sultan Abdülmecid dönemine rastlar. O dönemin İngiliz elçisine Topkapı Sarayı Hazinesi'ndeki eşyalar gösterilir. Bundan sonra Topkapı Sarayı Hazinesi'ndeki eski eserleri yabancılara göstermek gelenek haline gelir ve Sultan Abdülaziz (1861-1876) zamanında, ampir üslupta camekanlı vitrinler yaptırılır, Hazine'deki eski eserler bu vitrinler içinde yabancılara gösterilmeye başlanır. Sultan II. Abdülhamid (1876- 1909) tahttan indirildiği sıralarda Topkapı Sarayı Hazine-i Hümayûn'un Pazar ve Salı günleri olmak üzere halkın ziyaretine açılması düşünülmüşse de bu gerçekleşmemiştir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle 3 Nisan 1924 tarihinde halkın ziyaretine açılmak üzere İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Müdürlüğü'ne bağlanan Topkapı Sarayı önce Hazine Kethüdalığı, sonra Hazine Müdüriyeti adıyla hizmet vermeye başlamış ve nihayet Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü adıyla hizmet vermeye devam etmektedir.

1924 yılında ufak onarımlar yapılarak ziyaretçilerin gezebilmeleri için gereken idari önlemler de alındıktan sonra, Topkapı Sarayı, 9 Ekim 1924 tarihinde Müze olarak ziyarete açılmıştır²⁷.